

Archeologisch bureauonderzoek
Zandpolder fase 4 te Callantsoog,
gemeente Schagen (N-H)

HOLLANDIA reeks 675

COLOFON

Hollandia reeks nr.	675
Titel:	Archeologisch bureauonderzoek Zandpolder fase 4 te Callantsoog, gemeente Schagen (N-H).
Toponiem:	Zandpolder fase 4
Gemeente:	Schagen
Onderzoeksmeldingsnummer Archis3:	4598455100
Hoekcoördinaten:	109.319/ 541.610 (N) 109.490/ 541.512 (O) 109.264/ 541.247 (Z) 109.136/ 541.329 (W)
Auteurs:	
In opdracht van:	Landschap Noord-Holland Schuine Hondsboschelaan 45-A 1850 AE Heiloo
Contactpersoon opdrachtgever:	
Wetenschappelijke leiding:	
Illustraties:	
Status rapport:	Concept
Oplage:	6
ISSN:	1572-3151

© **HOLLANDIA** archeologen, Zaandijk 2020

HOLLANDIA archeologen

Tuinstraat 27a

1544 RS Zaandijk

☎ 075 - 622 49 57

✉ info@archeologen.com

Inhoudsopgave

Samenvatting	7
1. Inleiding	9
2. Onderzoeksgebied	11
3. Beleid	13
4. Doel en methode	15
5. Aardwetenschappelijke gegevens	17
6. Bekende historische gegevens	23
7. Bekende archeologische gegevens	27
8. Gespecificeerde archeologische verwachting	31
9. Conclusie en aanbeveling	33
Literatuur	35
Bijlagen	37
Bijlage 1: Archeologische perioden	38
Bijlage 2: Archeologisch stappenplan	39

Samenvatting

In april 2018 heeft Hollandia archeologen een archeologisch bureauonderzoek opgesteld voor een plangebied in de Zandpolder boven Callantsoog, gemeente Schagen (N-H). Het plangebied betreft de vierde fase van een natuurontwikkelingsproject in de Zandpolder dat ter compensatie van het verlies van rustplaatsen voor steenlopers en scholeksters langs de Hondsbossche Zeewering wordt ingericht. Het doel van een archeologisch bureauonderzoek is om in een vroeg stadium van het ruimtelijk ordeningstraject inzage te krijgen van de binnen het onderzoeksgebied te verwachten archeologische waarden.

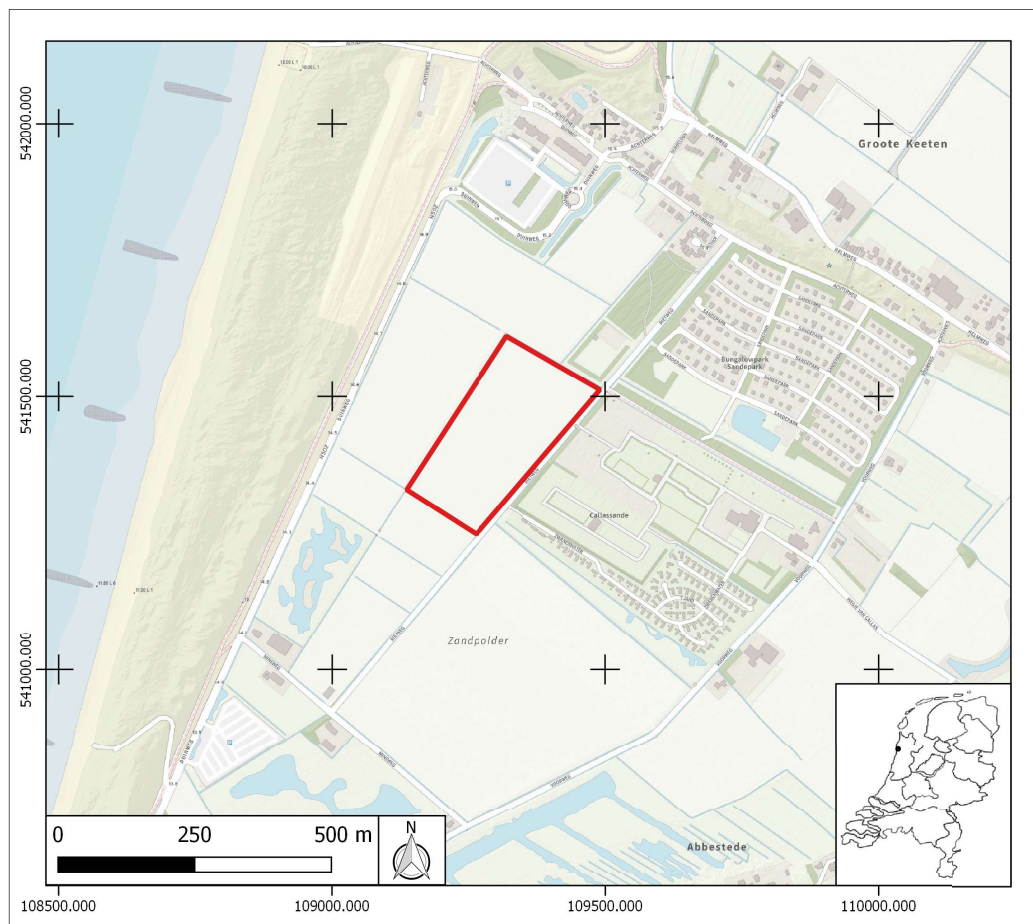
Op grond van de beschikbare plantentechnische, aardwetenschappelijke, historische en archeologische gegevens kan voor het onderzoeksgebied geconcludeerd worden dat de graafwerkzaamheden naar verwachting geen archeologische niveaus bedreigen. Resten uit de prehistorie, Romeinse tijd en vroege middeleeuwen kunnen mogelijk aanwezig zijn op het Hollandveen dat zich hier, aan de hand van een nabijgelegen grondboring, vermoedelijk op circa 2,9 meter onder het huidige maaiveld bevindt (2,7 m. -NAP). Deze diepte is ver onder de geplande verstoringsdiepte. Daarnaast is het goed mogelijk dat door overstromingen en kusterosie sporen uit deze perioden niet intact zijn gebleven. Hierdoor is de verwachting voor het aantreffen van intacte sporen uit deze perioden, mede gelet op de beperkte geplande verstoringsdiepte, laag.

In de late middeleeuwen staat het plangebied onder invloed van de Zijpe. Waarschijnlijk werd het plangebied destijds niet bewoond. Het onderzoek in fase 3 heeft al aangetoond dat ten zuiden van het onderzoeksgebied een geul heeft gelopen. Mogelijk ligt deze ook (deels) binnen het huidige onderzoeksgebied. Er kunnen archeologisch resten in verspoelde context verwacht worden maar de algehele verwachting is laag.

De Zijperpolder werd in de 16e eeuw ontgonnen. Cartografische gegevens uit de 17e eeuw en later tonen aan dat het plangebied als landbouwgrond in gebruik was. Er werd niet gewoond. Uit de nieuwe tijd kunnen daarom vooral ploegsporen, aardewerk, glas, natuursteen en metalen voorwerpen verwacht worden.

Advies

Gelet op de voorgenomen graafwerkzaamheden, die op de diepste punten tot ca. 0,80 meter -NAP zullen reiken, wordt geadviseerd om geen archeologisch vervolgonderzoek uit te voeren. Het mogelijke archeologisch niveau, de top van het hollandveen, bevindt zich vermoedelijk op 2,7 meter -NAP en zal dus niet verstoord worden. Jongere resten zullen door invloed van de zee zeer waarschijnlijk in verspoelde context aanwezig zijn.

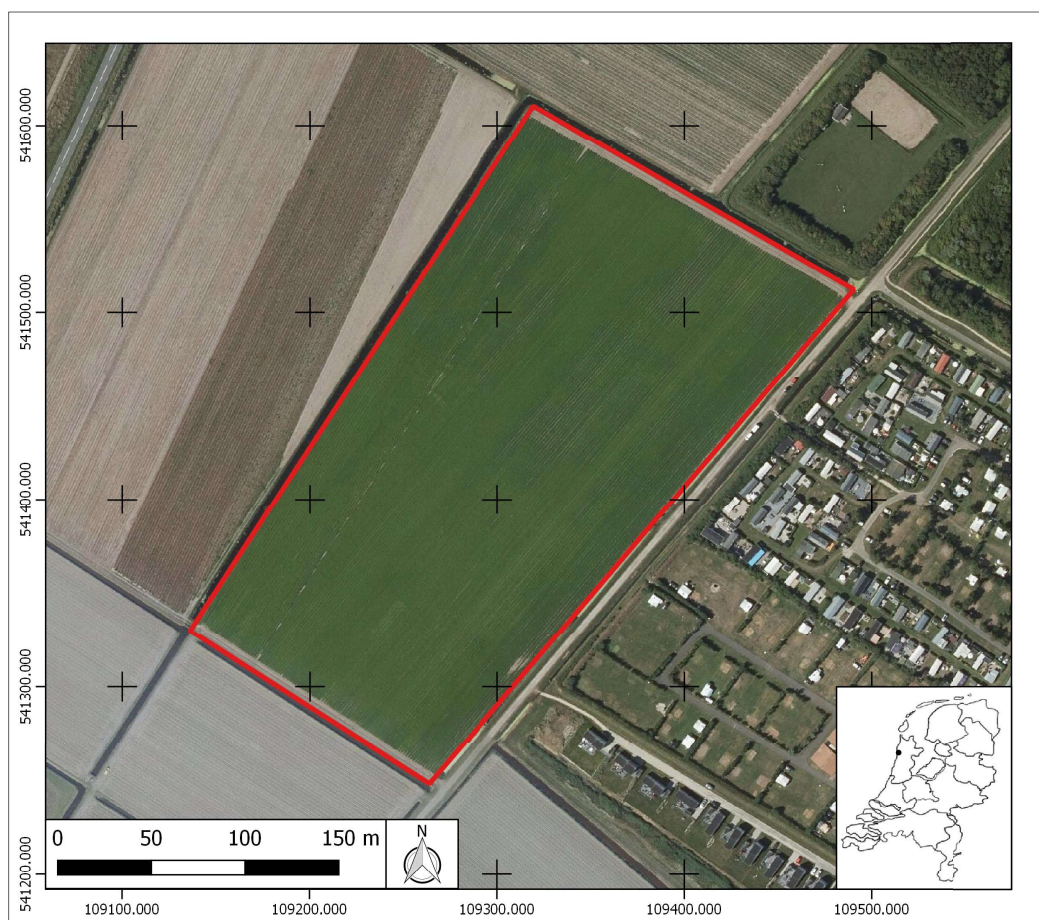
Afbeelding 1. Het onderzoeksgebied (rood kader) geprojecteerd op de topografische kaart (1:10.000).

1. Inleiding

In april 2018 heeft Hollandia archeologen een archeologisch bureauonderzoek opgesteld voor een locatie in de Zandpolder in Callantsoog, gemeente Schagen (afbeelding 1). Het plangebied bevindt zich ten noorden van het natuurgebied 'Nollenland bij Abbestede' en ten oosten van de Noordduinen, in de polder van Callantsoog.

Het onderzoeksgebied betreft de vierde fase van een natuurontwikkelingsproject in de Zandpolder, dat ter compensatie van het verlies van rustplaatsen voor steenlopers en scholeksters langs de Hondsbossche zeewering wordt ingericht. Daarbij zal de grond worden geroerd en kunnen eventueel in de ondergrond aanwezige archeologische resten in het geding komen. Het plangebied heeft op het bestemmingsplan van de gemeente Schagen de dubbelbestemming archeologie. Dit betekent dat bij de uitvoer van graafwerkzaamheden er rekening gehouden dient te worden met de aanwezigheid van archeologische resten.

Het doel van een archeologisch bureauonderzoek is om in een vroeg stadium van het ruimtelijk ordeningstraject inzicht te krijgen van de binnen het onderzoeksgebied te verwachten archeologische resten. In ARCHIS3 heeft het onderzoek onderzoeksmeldingsnummer 4598455100 toegekend gekregen. Het bureauonderzoek is volgens de bepalingen uit de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 4.0) uitgevoerd.

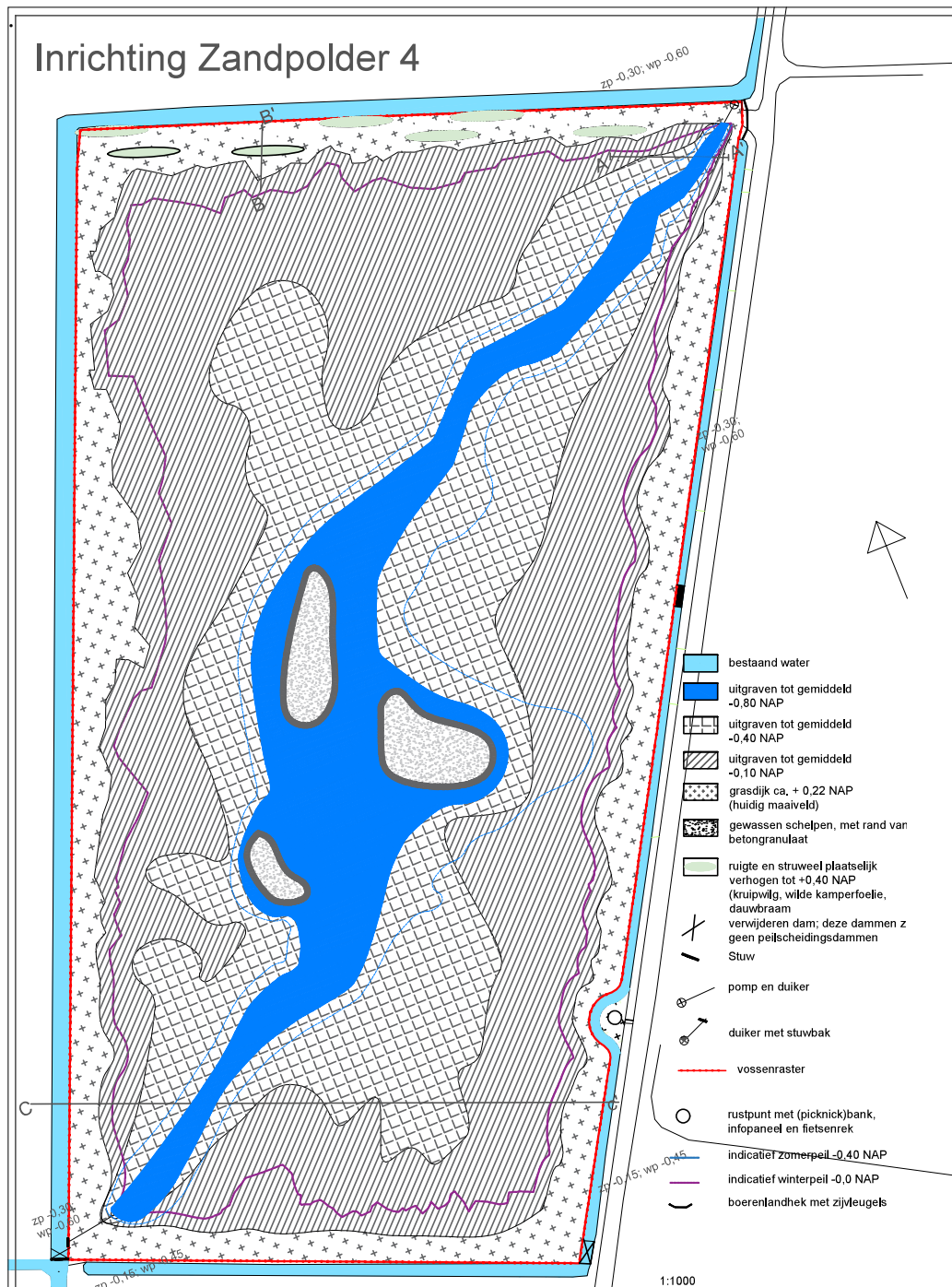
Afbeelding 2 Luchtfoto waarop de actuele situatie binnen het onderzoeksgebied (rood kader) goed is te zien.

2. Onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied betreft een 6 ha groot perceel in de Callantsoogse polder, ten noorden van Callantsoog in de gemeente Schagen. Het is lange tijd in gebruik geweest als akkerland. De RD-hoekcoördinaten zijn: 109.319/541.610(N), 109.490/541.512(O), 109.264/541.247(Z) en 109.136/541.329(W). Het terrein is omgeven door sloten en ligt ingesloten tussen een aantal agrarische percelen en de Rietweg in het oosten. Als onderdeel van het programma Ruimtelijke kwaliteit wordt het plangebied ingericht als nat natuurgebied, met name gericht op diverse (water)vogels.

Toekomstige situatie

Het perceel zal ingericht worden als nat natuurgebied met ondiep water en nesteilandjes (afb. 3). Hiervoor zal een aantal grootschalige vergravingen plaatsvinden. Het huidige maaiveld ligt op ongeveer 0,30 meter +NAP. Er zal tot op diverse niveaus worden gegraven, waarbij de diepste grondroering tot ca. 0,80 meter -NAP zal gaan. Er worden een aantal kunstmatige eilandjes aangelegd van gewassen schelpen met een rand van betongranulaat. Aan de randen zal het terrein op sommige plekken worden opgehoogd met ruigte en struweel tot 0,40 meter NAP. Daarnaast zal een aantal damwanden worden verwijderd die momenteel nog in de omringende sloten staan.

Afbeelding 3. Ontwerp voor de inrichting van het plangebied met vergravingsdiepten (Bron: landschap Noord-Holland).

3. Beleid

Sinds 1 januari 2013 is de gemeente Zijpe, waar het plangebied eerst in lag, overgegaan in de gemeente Schagen. De gemeente Schagen heeft echter de reeds opgestelde archeologische beleidsnota van de gemeente Zijpe grotendeels overgenomen.

In 2009 heeft de gemeente Schagen naar aanleiding van de in 2007 ingevoerde wet op de archeologische monumentenzorg (WAMZ) een cultuurhistorische beleidsnota opgesteld (Haakmeester & Visser-Poldervaart 2007). Hierin wordt uiteengezet hoe de gemeente omgaat met het beschermen van archeologisch erfgoed binnen haar gemeentegrenzen. Enerzijds is het doel van het beleid om de archeologische resten *in situ* (in de ondergrond) voor toekomstige generaties te behouden. Een ander doel heeft betrekking tot de positie van archeologie binnen het ruimtelijk ontwikkelingsproces, zodat ontwikkelaars in een vroeg stadium weten met welke gemeentelijke eisen ten aanzien van archeologie ze te maken krijgen. Hierop is een archeologische waardenkaart opgesteld, waar verschillende regimes gehanteerd worden ten aanzien van omgang met de eventueel in de ondergrond aanwezige cultuurhistorische resten.

Het onderzoeksgebied valt binnen een gebied met een dubbelbestemming Waarde - Archeologie 4, zoals vastgesteld in het vigerend bestemmingsplan (NL.IMRO.0441.BPBGZIJPE) op 22-04-2014. Hierdoor geldt er een archeologische onderzoeksplicht bij bodemroerende activiteiten die groter zijn 500 m² en die dieper reiken dan 0,5 meter onder het maaiveld.

4. Doel en methode

Het doel van een bureauonderzoek is om aan de hand van bestaande bronnen informatie te verzamelen over bekende of te verwachten archeologische waarden binnen een bepaald gebied. Dit omvat de aan- of afwezigheid, het karakter en de omvang, de datering, gaafheid en conservering en de relatieve kwaliteit van de archeologische waarden. Afhankelijk van de omvang van de werkzaamheden, de aard van de aanleiding tot het onderzoek en de vraagstelling zullen aanvullende gegevens verzameld dienen te worden.

Het bureauonderzoek resulteert in een rapport met een gespecificeerd verwachtingsmodel. Op basis van dit verwachtingsmodel wordt een (selectie)advies gegeven. Het bevoegd gezag, in dit geval de gemeente Schagen, kan hierop een (selectie)besluit maken ten aanzien van eventueel vervolgonderzoek. Tevens kan door middel van het bureauonderzoek in een vroeg stadium in de planvorming rekening gehouden worden met aanwezige archeologische waarden in de bodem.

Bij een bureauonderzoek worden, indien voorhanden, bronnen geraadpleegd die informatie verschaffen over de geologie en archeologie van het betreffende gebied. Onder andere wordt gebruik gemaakt van:

1. Kaartmateriaal, zoals bodemkundige, geomorfologische, geologische en historische kaartgegevens evenals beleidskaarten zoals gemeentelijke en provinciale verwachtingskaarten.
2. Gegevens omtrent eerder verricht onderzoek en vondstmeldingen in het gebied uit de database van het Archeologisch Informatiesysteem (ARCHIS3) van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE).
3. Lokale contactpersonen van o.a. de Archeologische Werkgemeenschap Nederland (AWN).
4. Relevante geologische, historische en archeologische literatuur.

5. Aardwetenschappelijke gegevens

Type gegevens	Bron	Omschrijving
Geologie	De Mulder et al. 2003	Naaldwijk formatie
Geologisch booronderzoek	Dinoloket	Geologische boring uit 1992 tot 6 meter -mv
Geomorfologie	Alterra	Ingesloten strandvlakte (code: 2M40)
Bodemkunde	Alterra	Vlakvaaggronden; leemarm en zwak lemig fijn zand (code: Zn21)
Grondwaterstrap	ARCHIS3	II

Tabel 1: aardwetenschappelijke gegevens

Genese van het landschap

Aan het begin van het holoceen, ca. 8800 v. Chr., steeg de algemene temperatuur: de toen heersende ijstijd was ten einde. Omdat een groot deel van het water op aarde in de ijskappen was opgeslagen lag de zeespiegel toen circa 100 meter lager dan tegenwoordig. Met de stijging van de temperatuur begonnen deze kappen te smelten waardoor ook de zeespiegel steeg. De kustlijn verschoof in oostelijke richting. Rond 3000 v. Chr. traden er veranderingen op in de zeestromingen in de Noordzee. Er werd nu meer zand aangevoerd en de eerste strandwallen ontstonden in de vorm van langwerpige zandrichels die parallel aan de kust tot stormvloedhoogte werden opgeworpen en waarop duinen ontstonden. Deze eerste duinen lagen echter niet op de plaats van de huidige duinen maar meer oostelijk. Door het minder snel stijgen van de zeespiegel en de continue aanvoer van zand ontstonden er westelijk van de eerste duinenrij in de loop der tijd nieuwe strandwallen en duinen. Dit gebeurde in de kop van Noord-Holland echter later dan in het zuidelijker gelegen kustgebied: hier had de zee lange tijd vrij spel. Op deze manier werd een kleipakket van mariene afzettingen gevormd. De huidige duinen worden de jonge duinen genoemd. Deze vormden zich vanaf 1000 n. Chr. Er zijn drie fases in hun vormingsgeschiedenis aan te wijzen. De eerste fase vond plaats tussen 1000 en 1330 n. Chr. Het zand onder de kust (deels afkomstig van geërodeerde oude duinen) kwam vrij en werd op de kust opgeblazen. Het vormde daar loopduinen die zich tot 25 meter per jaar konden verplaatsen. Tijdens deze fase vernatte ook het landschap achter de duinen door grondwaterstijging mede door het feit dat het achterland niet meer via de kust kon afwateren. Bovendien klonk in grote delen van Noord-Holland de bodem in als gevolg van de ontwatering door veenontginning, met verdere vernatting ten gevolge. Tussen 1330 en 1600 vormden zich langs de kusten door zandverstuiving paraboolduinen. Dit stuiven werd vermoedelijk veroorzaakt door een overpopulatie aan konijnen die de beschermende begroeiing van de duinen afgraasden. De konijnen krijgen ook van de verstuiving van de derde fase de schuld. Andere mogelijke oorzaken zijn overbeweiding en de oorlog van 1799, waarbij in het duingebied veel werd gegraven en vegetatie werd vertrapt. Na deze derde fase werden de duinen beplant en verplaatsten ze zich niet zo dramatisch meer. Het duinlandschap in de middeleeuwen en nieuwe tijd was een dynamisch systeem dat veranderde onder de invloed van zee en wind. De bewoners van het gebied ondernamen al vroeg pogingen om het landschap te beïnvloeden. De Schoorlse Zeedijk werd rond 1231 aangelegd en de Westfriese Zeedijk halverwege de 13e eeuw. De planlocatie lag ten zuiden van een eiland, genaamd 't Oghe. Met de aanleg van bovengenoemde dijken kwam 't Oghe buitensdijks te liggen met ten zuiden een zeegat genaamd 't Zijpe. Ondanks de aanleg van de dijken zorgden stormen

en overstromingen voor veel verlies aan land en leven. In 1597 werd, na enkele eerdere pogingen, de inpoldering van de Zijpe afgerond (Bremer 1997). Vanwege de stromingen langs de kust werden ook de Noord- en Zuid Schinkeldijk aangelegd, waarmee 't Oghe in feite aan het land werd vastgelegd. Hierbij ontstond de Uitlandse polder, waarin door verstuing (met name tegen de dijken aan) ook duinvorming kon optreden.

Geo(morfo)logie

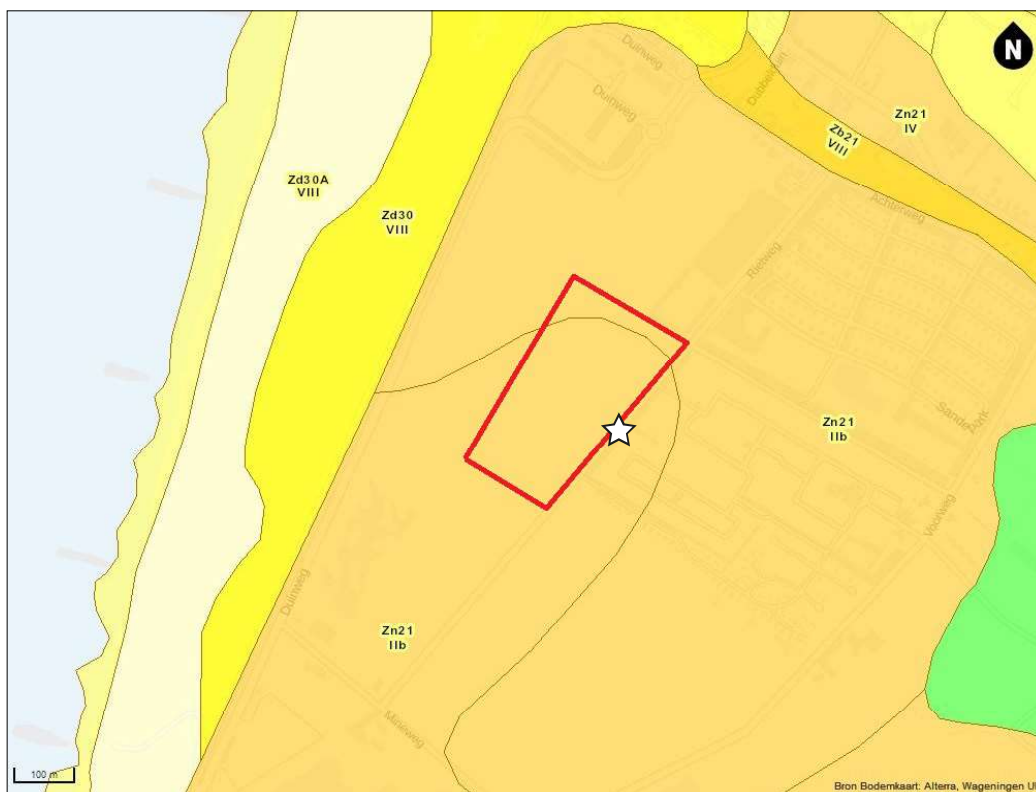
Op de onderzoekslocatie bevinden zich de formatie van Naaldwijk afgewisseld met de formatie van Nieuwkoop. Zeeklei en -zand worden hier afgewisseld met inschakelingen van veen. Op de geomorfologische kaart ligt de onderzoekslocatie in een ingesloten strandvlakte (code: 2M40, afbeelding 4). In 1992 is ten zuidoosten van het onderzoeksgebied een geologische grondboring geplaatst (afb. 5, witte ster)(afb. 8). Deze boring is opgenomen in Dinoloket. In de boring bleek de eerste 20 centimeter te bestaan uit zand afkomstig uit het laagpakket van Walcheren. Dit laagpakket loopt door tot 2,9 meter diepte (2,7 m. -NAP) en bestaat uit zandige en siltige klei. Tussen 2,9 meter en 3,5 meter diepte ligt het Hollandveen. Vanaf 3,5 meter diepte tot het einde van de boring op 6,0 meter bevindt zich siltige klei afkomstig uit het laagpakket van Wormer.

Afbeelding 4. Projectie van het plangebied op de geomorfologische kaart. Bron: Archis3

Bodemkunde

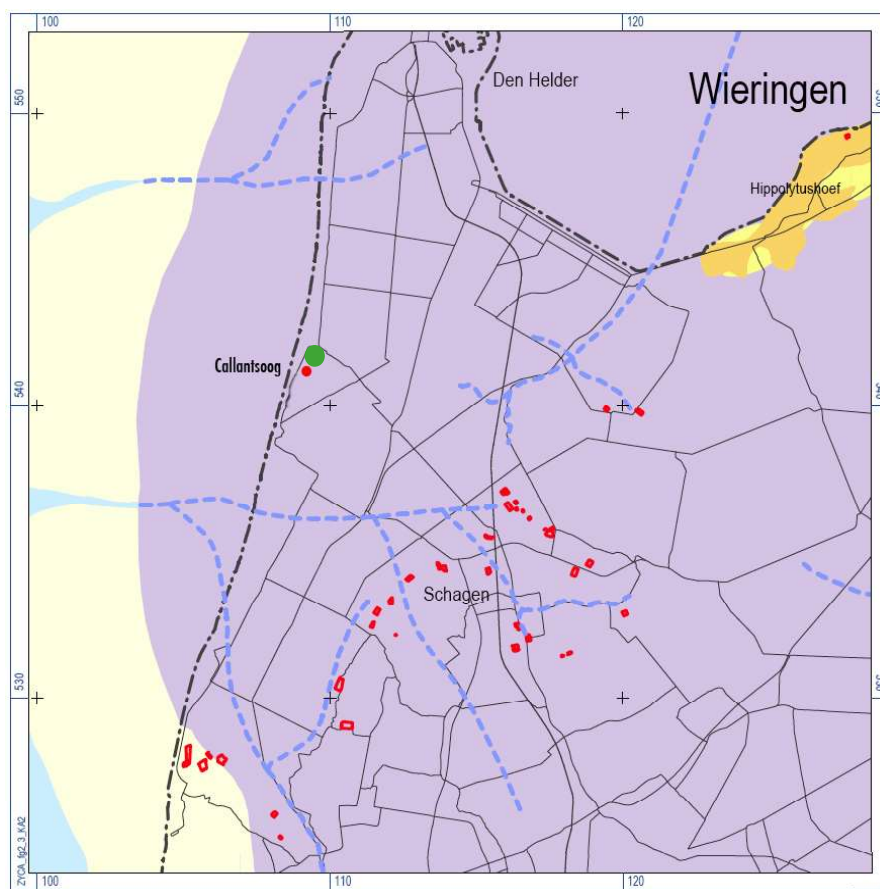
De onderzoekslocatie ligt in een gebied van vlakvaaggronden, leemarm en zwak lemig fijn zand (code: Zn21, afbeelding 5). Vlak en vaaggronden komen voor in de jonge polders, omdat deze vaak zijn ontstaan als zandplaten (De Bakker / Schelling 1966). De grondwatertrap van het onderzoeksgebied ligt op II (gemiddeld hoogste grondwatertrap ca. aan het maaiveld, in elk geval <40 cm onder het maaiveld, gemiddeld laagste grondwatertrap tussen de 50 en 80 cm onder het maaiveld).

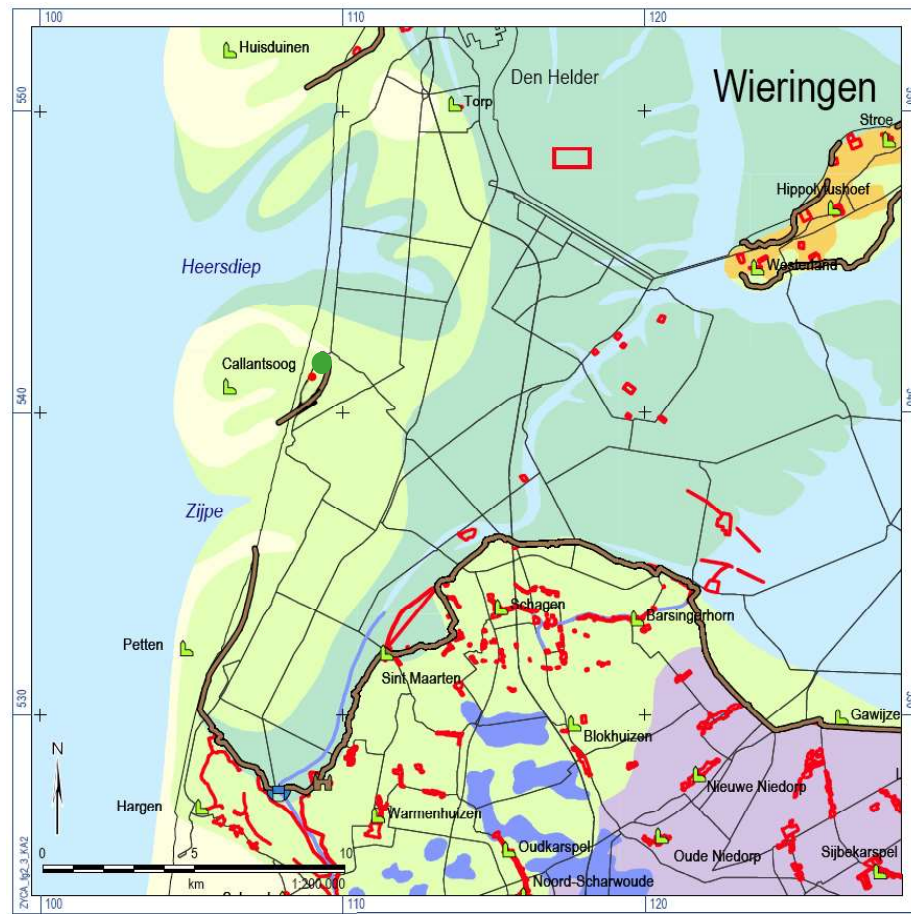
Afbeelding 5. Het plangebied (rood omkaderd) geprojecteerd op de bodemkaart. Ter hoogte van de witte ster is een grondboring uit Dinoloket geplaatst. Bron: Archis2

Palaeogeografie/Archeologisch landschap

Het gebied rond Callantsoog kan niet begrepen worden zonder reconstructie van het oude landschap. Juist dit oude landschap en wat daarvan over is gebleven, is relevant voor de archeologische verwachting. In een eerder uitgevoerd bureauonderzoek (Soonius / Sprangers 2009) vinden we de onderzoekslocatie terug op twee gereconstrueerde paleogeografische kaarten: een kaart met het veengebied achter een nog beschermende brede duinzone (afbeelding 6) en een reconstructie van het zwaar geërodeerde laatmiddeleeuwse landschap, waarbij de contouren van 't Oge tevoorschijn zijn gekomen (afbeelding 7). Het laat zien hoe dramatisch het landschap in relatief korte tijd is veranderd: een persoon uit de vroege middeleeuwen zou het laatmiddeleeuwse landschap niet herkend hebben. Het geeft ook aan dat er rekening moet worden gehouden met nauwelijks zichtbare veenrestanten. Hierdoor is het mogelijk dat sporen die vanaf het veen zijn ingegraven uit de Romeinse tijd of vroege middeleeuwen bijna direct op de prehistorische Westfriese afzettingen liggen terwijl ze oorspronkelijk van een meter (of twee meter) hoog kwamen. Dit is een verschijnsel dat in heel noordelijk Noord-Holland en West-Friesland voorkomt en alleen te begrijpen is door middel van paleogeografische kaarten, kaarten die ook laten zien wat er verdwenen is.

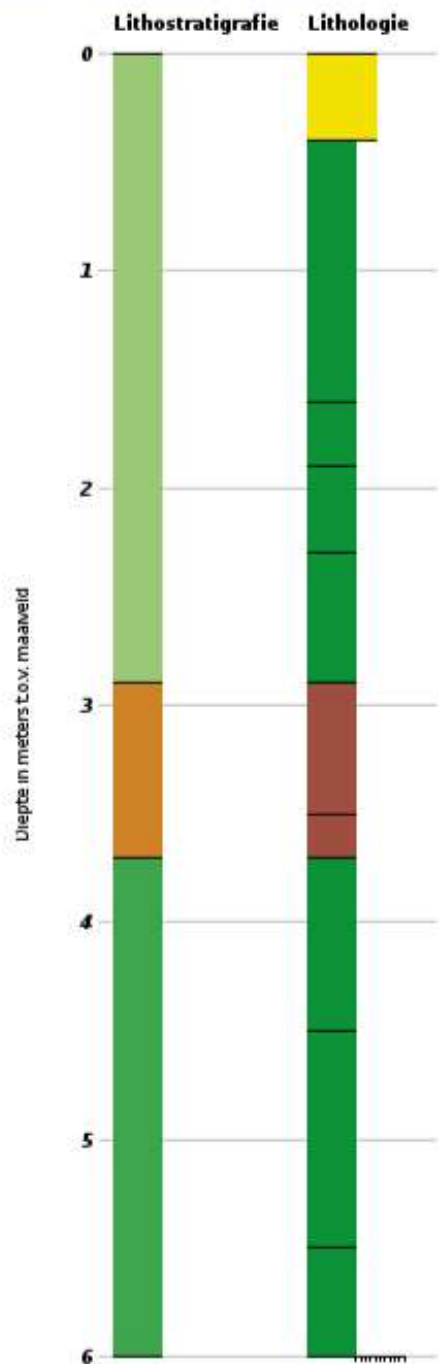

Afbeelding 6. Paleogeografische Kaart met het gereconstrueerde veengebied (lichtpaars = veen; lichtgeel = duingebied; oranje en geel = pleistocene opduiking Wieringen; rood = AMK terreinen ijzertijd; groene stip = onderzoekslocatie. (Naar Soenius en Sprangers 2009, fig. 2).

Afbeelding 7. Paleogeografische Kaart met het gereconstrueerde laatmiddeleeuwse landschap (lichtpaars = veen; lichtgeel = duingebied; lichtgroen = kwelders en kleidekken; blauwgroen = wadplaten; donkerblauw = binnenwater; bruin = dijken; oranje en geel = pleistocene opduiking Wieringen; rood = AMK terreinen middeleeuwen; groene stip = onderzoekslocatie. (Naar Soonius en Sprangers 2009, fig. 3).

Boormonsterprofiel

Identificatie: B14A0071
 Coördinaten: 109440, 541400 (RD)
 Maaiveld: 0.20 m t.o.v. NAP
 Beschikbare informatie: Digitale opnamegegevens
 Beschrijfmethode: Onbekend
 Kwaliteit interpretatie: Geautomatiseerd toegekend

Lithostratigrafie	Lithologie
NAWA	Klei
NIHO	Zand midden categorie
NAWO	Veen

Afb. 8. Boormonsterprofiel van geologische grondboring uit het Dinoloket.
Bron: www.Dinoloket.nl

6. Geraadpleegde historische kaarten

Bron	Periode	Omschrijving plangebied
Adriaen Anthonisz.	1572	Zijpe bedijkt - deze dijken stammen van voor de definitieve inpoldering van 1597
Doetecomius, De Zijpe	1600	Restanten eiland 't Oghe zichtbaar
Colom, De Zijpe	1635-1660	Restanten eiland 't Oghe zichtbaar
Minuutkaart	1811-1832	Percelen 19 en 20 Grasland

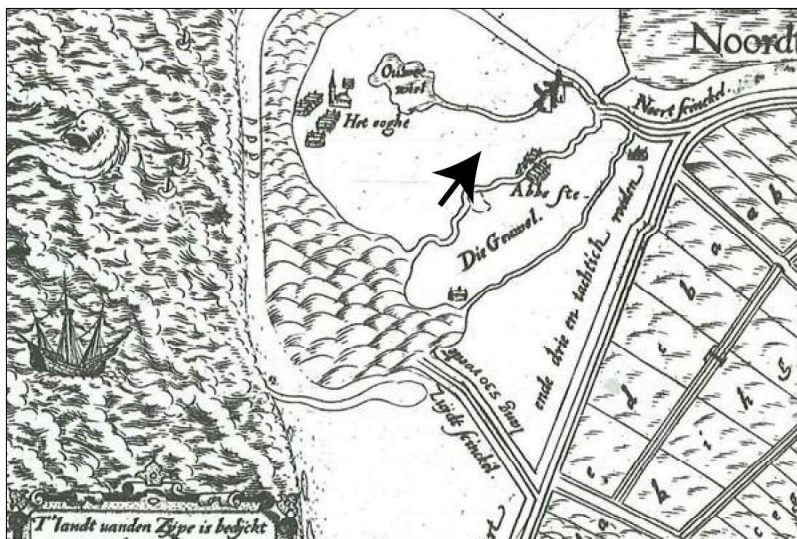
Tabel II: Geraadpleegd historisch kaartmateriaal

De geschiedenis van het gebied rondom de Zijpe is er één van bedijking, inpoldering en duinmanagement. Dit heeft de totstandkoming van het landschap (zoals behandeld in het vorige hoofdstuk) bepaald. Het plangebied bevindt zich echter waarschijnlijk niet op een locatie waar in het verleden bewoning plaatsvond. In archeologisch opzicht is de planlocatie zodoende voornamelijk interessant op het gebied van dijkbouw.

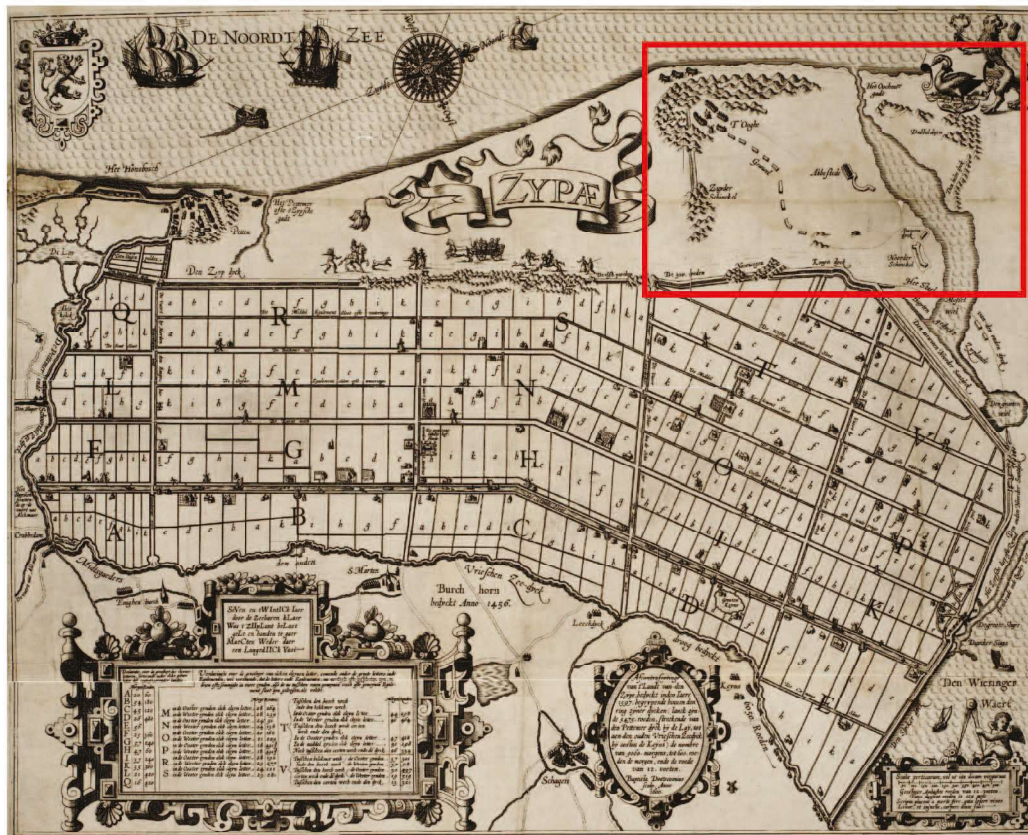
De belangrijkste historische gebeurtenis die in de omgeving van het plangebied heeft plaatsgevonden was de Engels-Russische invasie in de herfst van 1799. Op 27 augustus landden de Engelse troepen op de kust bij Groote Keeten. In de daarop volgende maanden trokken deze legers in Noord-Holland rond in een poging de Fransen uit Nederland te verjagen, maar de 'expeditie' was geen succes. In november werd de invasie opgegeven.

Omdat grote steden ontbreken zijn de eerste gedetailleerde kaarten van de omgeving van het plangebied de kadasterkaarten uit de 19e eeuw. Enkele vroegere overzichtskaarten geven echter een goed overzicht van de situatie rond de Zijpe, zoals de kaarten van Adriaen Anthonisz. (1572), Baptista Doetecomius (1600) en Jacob Aertz. Colom (1635-1660) waarop de ligging van het voormalige eiland 't Oghe en de dijken goed te zien is (resp. afbeeldingen 9, 10 en 11). De kaart van Anthonisz. stamt van vóór de definitieve inpoldering van de Zijpe. De dijken die hierop staan weergegeven werden in 1570 tijdens de Allerheiligenvloed weggeslagen. Tijdens deze overstroming verdronk ook het dorp Callinge - de voorloper van Callantsoog (Schoorl 1973, 142).

Pas op de minuutkaart van 1811-1832 wordt het gebied in detail afgebeeld (afbeelding 12). Hierop is in het plangebied geen bebouwing te zien. De percelen waren in gebruik als weiland of lagen braak en waren eigendom van de 'Heerlijkheid Callantsoog' en twee boeren.

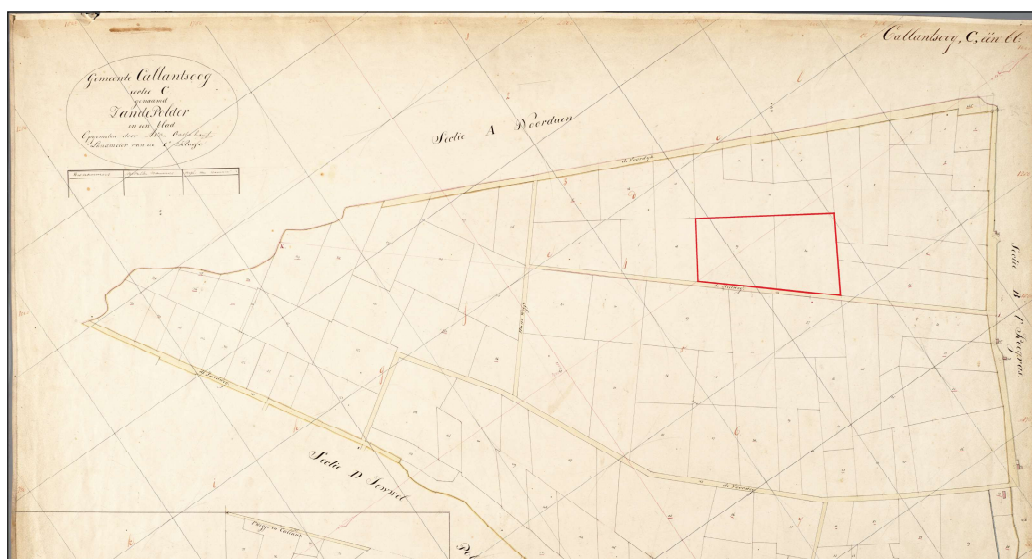
Afbeelding 9. De locatie van het plangebied is schematisch met een pijl aangeven op een kaart van Anthonisz. uit 1572. Bron: beeldbank Noord-Hollands Archief.

Afbeelding 10. Het plangebied met pijl op een uitsnede van een kaart uit omstreeks 1600 van Doetecomius. Te zien is een deel van het voormalige eiland 't Ooghe. Bron: beeldbank Noord-Hollands Archief.

Afbeelding 11. Uitsnede van een kaart van Colom uit 1635-1660. De locatie van het onderzoeksgebied is schematisch weergegeven. Het is duidelijk onbebouwd en vermoedelijk in gebruik als landbouwgrond. Bron: beeldbank Noord-Hollands Archief.

Afbeelding 12. Het plangebied op de kadastrale minuut uit 1811-1832. Het onderzoeksgebied (rood kader) is onbebouwd en in gebruik als landbouwgrond. Bron: beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE).

7. Archeologische gegevens

In de directe omgeving van het plangebied zijn verschillende archeologische waarnemingen en vondsten gedaan en er hebben diverse archeologisch onderzoek plaatsgevonden (zie tabel III en afbeelding 13). Op basis van de bewonings- en gebruiksgeschiedenis van het gebied heeft het op de informatiekaart landschap en cultuurhistorie (een vernieuwde versie van de cultuurhistorische waardenkaart van Noord Holland) geen archeologische waarde. De polder is betrekkelijk laat aangelegd op de locatie van een voormalige strandvlakte, de duinen zijn pas na het aanleggen van de dijken ontstaan. Om deze reden is de verwachting laag dat er aan de oppervlakte archeologische sporen of vondsten worden aangetroffen die de weerslag vormen van langdurig gebruik.

In het kader van het Zandpolder project, fase 3, heeft Hollandia archeologen in 2014 en 2015 een bureauonderzoek, een aanvullend inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven en een archeologische begeleiding uitgevoerd op een locatie ten zuidwesten van het huidige onderzoeksgebied (Archis identificatienummer 2473216100). Hierbij werd in een groot deel van de proefsleuf een geulvulling aangetroffen die kan worden toegewezen aan het Oogmergat. In de vulling werd verspoeld materiaal aangetroffen dat mogelijk afkomstig is van de tweede incarnatie van het dorp Callantsoog, dat tussen 1540 en 1570 ten westen van de onderzoekslocatie heeft gelegen (Salomons 2012, 26). In een kijkgat werden op grotere diepte wel nog de restanten van twee veenlagen aangetroffen, gescheiden door een dunne laag stuifzand (ca. 1,40 meter -NAP).

Aan het strand bij Callantsoog zijn verschillende archeologische waarnemingen gedaan. In drie gevallen ging het hierbij om vondsten die afkomstig waren uit opgespoten zand. Deze vondsten zeggen zodoende niets over de archeologische waarde van het gebied waar ze zijn aangetroffen. Bij een waarneming betrof het de vondst van een tinnen/loden lepel die te dateren is tussen 1650 en 1850 (Archis identificatienummer 3145249100).

Op ongeveer 500 m ten noordoosten van het plangebied werden door de archeologische werkgemeenschap uit Schagen in 1990/1991 bij drainagewerkzaamheden een Romeinse munt en scherven uit de inheems-Romeinse periode, vroege middeleeuwen en 18e eeuw aangetroffen op 1 m onder het maaiveld (Archis identificatienummer 3145281100). Dit kan mogelijk de aanwezigheid van een in de buurt gelegen nederzetting betekenen (Woltering / Jager 1991, 307-308). Een andere mogelijkheid is dat deze vondsten afkomstig zijn van een latere (middeleeuwse) geul afkomstig zijn. Een booronderzoek, uitgevoerd door AWN Schagen en leden van de Historische Vereniging Callantsoog, toonde restanten van een vrijwel geheel verspoeld oppervlak.

In 2007 en 2008 was voor een plangebied op ongeveer 1000 m ten oosten van het onderhavige plangebied een archeologisch bureauonderzoek opgesteld (Archis meldingsnummer 2177891100). Vanwege de archeologische verwachting voor het aantreffen van archeologische resten uit de Romeinse tijd en vroege middeleeuwen (Alders 2007) werd aanvullend een booronderzoek uitgevoerd (Archis identificatienummer 2206459100). In het booronderzoek werden geen veenrestanten aangetroffen waarop in de Romeinse tijd en vroege middeleeuwen op gewoond kon worden. Direct op de getijdeafzettingen van het laagpakket van Wormer bevonden zich afzettingen van het laagpakket van Walcheren. Daarop lag een zandpakket variërend tussen de 0,4 en 1,3 m dik. Vermoedelijk was het plangebied als landbouwgrond in gebruik (Wullink 2008).

In 2012 heeft Grontmij een booronderzoek uitgevoerd op een perceel op ca. 1200 m ten

zuidoosten van het plangebied (Archis identificatienummer 2383322100). Daarop werden vanwege de lage verwachting op het aantreffen van archeologische resten geen archeologische vervolgstappen noodzakelijk geacht.

Voor de eerste en tweede fase van de natuurontwikkeling ten zuiden van het plangebied had RAAP een archeologische bureauonderzoek uitgevoerd en is er naar aanleiding van de archeologische verwachting een archeologische begeleiding uitgevoerd (Archis meldingsnummers 2338902100 en 2241053100). Omdat de verwachte laatmiddeleeuwse dijk ontbrak en er langs de slootkanten geen archeologische resten werden aangetroffen, werd de archeologische begeleiding gestaakt (Soonius & Sprangers 2009; Groot 2011).

Bij het Botgat ten noorden van Groote Keeten was uitgebreid onderzoek gedaan naar de archeologische overblijfselen van het slagveld uit 1799, zoals beschreven in het vorige hoofdstuk (Poulus 2011a/b; 2012, Archis meldingsnummers 2354957100 en 2353028100). Hoewel het mogelijk was dat overblijfselen uit deze periode ook binnen het plangebied aanwezig waren, maakte het terrein hoogstwaarschijnlijk geen deel uit van het oorspronkelijke slagveld. Wel waren tijdens de herfst van 1799 soldaten in Callantsoog aanwezig en zelfs ingekwartierd.

Type onderzoek	Nummer	Omschrijving
Waarneming	3145249100	Op het strand werd door een particulier een tinnen lepel uit 1650-1850 aangetroffen.
Archeologisch bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek middels proefsleuven	2447978100 2473216100	in een groot deel van de sleuf een geulvulling aangetroffen die kan worden toegewezen aan het Oogmergat. In de vulling werd verspoeld materiaal aangetroffen dat mogelijk afkomstig is van de tweede incarnatie van het dorp Callantsoog, dat tussen 1540 en 1570 ten westen van de onderzoekslocatie heeft gelegen
Waarneming	3145281100	Aan de overzijde van de Rietweg, op steenworp afstand van de noordoosthoek van het huidige onderzoeksgebied, werden begin jaren '90 door de AWN bij drainagewerkzaamheden een Romeinse munt en scherven uit de Romeinse tijd en 18e eeuw gevonden (Woltering/Jager 1991)
Archeologisch bureauonderzoek	2177891100	Op ongeveer een kilometer ten oosten werd voor een plangebied een archeologische verwachting opgesteld. Binnen het plangebied konden zich bewoningsresten uit de Romeinse tijd tot en met late middeleeuwen bevinden. Er werd hierop archeologische vervolgstappen aangeraden (Alders 2007)

Archeologische begeleiding	2241053100	Een archeologische begeleiding van de natuurontwikkeling fase 1 en 2 leverde geen aanwijzingen op van een eventuele laatmiddeleeuwse dijk of andere archeologische resten. De archeologische begeleiding werd hierop gestaakt. (Groot 2011)
Archeologische begeleiding	2354957100 2353028100	Bij het Botgat ten noorden van Groote Keeten werd uitgebreid onderzoek gedaan naar het slagveld uit 1799, waar onder andere een Engelse soldaat werd aangetroffen (Poulus 2011a/b; 2012).

Tabel III. Geraadpleegde archeologische gegevens. Bron: Archis3.

8. Gespecificeerde archeologische verwachting

Periode	Verwachting	Diepte t.o.v. maaiveld	Omschrijving te verwachte archeologische waarden
Prehistorie	Laag	Op Hollandveen op circa 2,7 meter -mv.	Nederzettingssporen, ploegsporen, cultuurlagen, greppels, kuilen, begravingen, grafheuvels, waterputten, aardewerk, natuursteen, gewei, been, metaal
Romeinse tijd	Laag	Op Hollandveen op circa 2,7 meter -mv.	greppels, kuilen, begravingen, waterputten, aardewerk, glas, natuursteen en metalen voorwerpen.
Vroege middeleeuwen	Laag	Op Hollandveen op circa 2,7 meter -mv.	greppels, kuilen, begravingen, waterputten, aardewerk, glas, natuursteen en metalen voorwerpen.
Late middeleeuwen	Laag	Direct onder het maaiveld	Archeologische vondsten in verspoelde context.
Nieuwe tijd	Laag	Direct onder het maaiveld	Ploegsporen, aardewerk, glas, natuursteen en metalen voorwerpen.

Tabel IV. Gespecificeerde archeologische verwachting.

De graafwerkzaamheden zullen naar verwachting geen archeologische niveaus bedreigen. Resten uit de prehistorie, Romeinse tijd en vroege middeleeuwen kunnen mogelijk aanwezig zijn op het Hollandveen dat zich hier, aan de hand van een nabijgelegen grondboring, vermoedelijk op circa 2,9 meter onder het huidige maaiveld bevindt (2,7 m. -NAP). Deze diepte is ver onder de geplande verstoringsdiepte. Daarnaast is het goed mogelijk dat door overstromingen en kusterosie sporen uit deze perioden niet intact zijn gebleven. Hierdoor is de verwachting voor het aantreffen van intacte sporen uit deze perioden, mede gelet op de beperkte geplande verstoringsdiepte, laag.

In de late middeleeuwen staat het plangebied onder invloed van de Zijpe. Waarschijnlijk werd het plangebied destijds niet bewoond. Het onderzoek in fase 3 heeft al aangetoond dat ten zuiden van het onderzoeksgebied een geul heeft gelopen. Mogelijk ligt deze ook (deels) binnen het huidige onderzoeksgebied. Er kunnen archeologisch resten in verspoelde context verwacht worden maar de algehele verwachting is laag.

De Zijperpolder werd in de 16e eeuw ontgonnen. Cartografische gegevens uit de 17e eeuw en later tonen aan dat het plangebied als landbouwgrond in gebruik was. Er werd niet gewoond. Uit de nieuwe tijd kunnen daarom vooral ploegsporen, aardewerk, glas, natuursteen en metalen voorwerpen verwacht worden.

9. Conclusie en aanbeveling

Op grond van de beschikbare plantechische, aardwetenschappelijke, historische en archeologische gegevens kan voor het onderzoeksgebied geconcludeerd worden dat de graafwerkzaamheden naar verwachting geen archeologische niveaus bedreigen. Resten uit de prehistorie, Romeinse tijd en vroege middeleeuwen kunnen mogelijk aanwezig zijn op het Hollandveen dat zich hier, aan de hand van een nabijgelegen grondboring, vermoedelijk op circa 2,9 meter onder het huidige maaiveld bevindt (2,7 m. -NAP). Deze diepte is ver onder de geplande verstoringsdiepte. Daarnaast is het goed mogelijk dat door overstromingen en kusterosie sporen uit deze perioden niet intact zijn gebleven. Hierdoor is de verwachting voor het aantreffen van intacte sporen uit deze perioden, mede gelet op de beperkte geplande verstoringsdiepte, laag.

In de late middeleeuwen staat het plangebied onder invloed van de Zijpe. Waarschijnlijk werd het plangebied destijds niet bewoond. Het onderzoek in fase 3 heeft al aangetoond dat ten zuiden van het onderzoeksgebied een geul heeft gelopen. Mogelijk ligt deze ook (deels) binnen het huidige onderzoeksgebied. Er kunnen archeologisch resten in verspoelde context verwacht worden maar de algehele verwachting is laag.

De Zijperpolder werd in de 16e eeuw ontgonnen. Cartografische gegevens uit de 17e eeuw en later tonen aan dat het plangebied als landbouwgrond in gebruik was. Er werd niet gewoond. Uit de nieuwe tijd kunnen daarom vooral ploegsporen, aardewerk, glas, natuursteen en metalen voorwerpen verwacht worden.

Advies

Gelet op de voorgenomen graafwerkzaamheden, die op de diepste punten tot ca. 0,80 meter -NAP zullen reiken, wordt geadviseerd om geen archeologisch vervolgonderzoek uit te voeren. Het mogelijke archeologisch niveau, de top van het hollandveen, bevindt zich vermoedelijk op 2,7 meter -NAP en zal dus niet verstoord worden. Jongere resten zullen door invloed van de zee zeer waarschijnlijk in verspoelde context aanwezig zijn.

Literatuur

- Alders, G.P., 2007: Bureauonderzoek naar de archeologische waarde van het plangebied Boskerpark te Groot Keeten, gemeente Zijpe. (*SCENH-rapport 106*), Wormer.
- Alders, G.P., S. Husken, 2007: Beleidsnota Archeologie gemeente Zijpe. (*SCENH-rapport cultuurhistorie 28*), Wormer.
- Bakker, de, H./J. Schelling, 1966: *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland. De hogere niveaus*, Wageningen.
- Bremer, J.T., 1997: *De Zijpe. Deel 1 bedijking en bewoning tot omstreeks 1800*. Pirola, Schoorl.
- Groot, R.W., de, 2011: Plangebied Zandpolder-Callantsoog, gemeente Zijpe; een archeologische begeleiding (protocol proefsleuven). (*RAAP-rapport 2443*), Weesp.
- Haakmeester, K./M. Visser-Poldervaart, 2009: Beleidsnota cultuurhistorie gemeente Schagen 2009. (*SCENH-rapport cultuurhistorie 104*), Haarlem.
- Mulder, E.F.J. de, M.C. Geluk, I. Ritsema, W.E. Westerhoff & T.E. Wong, 2003. *De ondergrond van Nederland. Geologie van Nederland*. Wolters/ Noordhoff, Groningen.
- Poulus, E., 2011a: Archeologische waarneming Botgat, Groote Keeten. (*Hollandia reeks 374*), Zaandijk.
- Poulus, E., 2011b: Archeologisch bureauonderzoek terrein Botgat fase II, Groote Keeten. (*Hollandia reeks 389*), Zaandijk.
- Poulus, E., 2012: Archeologische begeleiding Botgat fase II, Groote Keeten. (*Hollandia reeks 405*), Zaandijk.
- Salomons, K.T., 2014: Archeologisch bureauonderzoek Zandpolder fase 3 in Callantsoog, gemeente Schagen (NH). (*Hollandia-reeks 502*), Zaandijk.
- Salomons, K.T., 2015: Een proefsleuf en archeologische begeleiding in de Zandpolder te Callantsoog. (*Hollandia reeks 535*), Zaandijk.
- Soonius, C.M./J. Sprangers, 2009: Onderzoeksgebied Zandpolder-Callantsoog, gemeente Zijpe; archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek (*RAAP-notitie 3142*), Weesp.
- Schoorl, H. 1973: *Zeshonderd jaar water en land. Bijdrage tot de historische Geo- en Hydrografie van de Kop van Noord-Holland in de periode omstreeks 1150-1750*. Wolters/ Noordhoff, Groningen.
- Woltering, P.J./S.W. Jager, 1991: *Archeologische kroniek van Holland over 1990*. Amersfoort.
- Wullink, A.J., 2008: Een archeologische IVO door middel van boringen op het plangebied Boskerpark in de Boskerpolder, gemeente Zijpe (N-H). (*ARC rapport 2008-105*), Groningen.

Bijlagen

Inhoudsopgave

Bijlage 1: Archeologische perioden

Bijlage 2: Archeologische stappenplan

Nieuwe tijd	C	1.850-heden	NIEUWE TIJD	Laat-Neolithicum	B	2.450-2.000	NEOLITHICUM	
Nieuwe tijd	B	1.650-1.850		Midden-Neolithicum	B	3.400-2.850		
Nieuwe tijd	A	1.500-1.650		Vroeg-Neolithicum	A	4.200-3.400		
Late-Middeleeuwen	B	1.250-1.500	MIDDELEEUEWEN		B	4.900-4.200		
Late-Middeleeuwen	A	1.050-1.250			A	5.300-4.900		
Vroege-Middeleeuwen	D	900-1.050						
	C	725-900						
	B	525-725						
	A	450-525						
Laat-Romeinse tijd	B	350-450	ROMEINSE TIJD	Laat-Mesolithicum		6.450-4.900		
	A	270-350		Midden-Mesolithicum		7.100-6.450		
Miden-Romeinse tijd	B	150-270		Vroeg-Mesolithicum		8.800-7.100		
	A	70-150						
Vroeg-Romeinse tijd	B	25-70						
	A	12-25						
Late-IJzertijd		12 na Chr.-250 v. Chr.	IJZERTIJD	Laat-Paleolithicum	B	18.000-8.800		
Midden-IJzertijd		500-250						
Vroege-IJzertijd		800-500						
Late-Bronstijd		1.100-800	BRONSTIJD			A 35.000-18.000		
Midden-Bronstijd	B	1.500-1.100						
	A	1.800-1.500						
Vroege-Bronstijd		2.000-1.800						

Bijlage 2: Archeologische stappenplan

In het “stappenplan archeologie” wordt aangegeven welk traject bij planvorming bewandeld moet worden als het gaat om het inpassen van archeologische waarden en verwachtingen. Het is van groot belang om in een zo vroeg mogelijk stadium van de planvorming rekening te houden met de archeologische waarden en verwachtingen en wel voordat men aanvangt met de globale invulling van een plangebied.

Het stappenplan gaat uit van een brede inventarisatie van wat er bekend is over de archeologische waarden. Op basis daarvan wordt zeer gericht ingezoomd op voor het plan(gebied) relevante archeologische informatie. Na iedere stap wordt beredeneerd gekozen voor meer diepgaand onderzoek op specifieke plekken, zodat uiteindelijk voldoende bekend is over aanwezige vindplaatsen om gemotiveerde afweging in het ruimtelijke-orderingsproces te kunnen maken.

I. Bureauonderzoek

Het doel van bureauonderzoek is het verwerven van informatie - aan de hand van bestaande bronnen - over bekende of verwachte archeologische waarden binnen of relevant voor het plangebied. Daarnaast moet het bureauonderzoek inzicht bieden in eventueel benodigd inventariserend onderzoek (stap II, zie onder). Een bureauonderzoek bestaat uit een archief- en literatuuronderzoek van archeologische en bodemkundige gegevens die bij RCE, provincie, gemeente en/of andere instanties (b.v. universiteiten, musea) bekend zijn over het betreffende gebied. Het Bureauonderzoek dient de volgende aspecten te behandelen:

- * aangeven wat de aanleiding is voor het bureauonderzoek en om welk gebied het gaat.
Dit in verband met het bepalen van het onderzoekskader;
- * beschrijven van het huidige gebruik van de locatie op basis van beschikbare relevante gegevens;
- * beschrijven van het historische grondgebruik of de historische ontwikkeling van het gebied op basis van geofysische, fysische en historisch geografische gegevens
 - o een korte impressie over de onstaansgeschiedenis van het landschap
 - o een impressie van de bewoningsgeschiedenis;
- * beschrijven bekende archeologische waarden
 - o archeologisch waardevolle terreinen zoals deze zijn opgenomen in het Centraal Monumenten Archief (CMA) van de RCE. Dezelfde terreinen zijn tevens opgenomen op de Archeologische Monumentenkaarten (AMK) van de provincies. Archeologisch waardevolle terreinen genieten wettelijke bescherming (ex artikel 3 en 6 van de Monumentenwet) of dienen een planologische bescherming te krijgen binnen het bestemmingsplan;
 - o archeologische vindplaatsen zoals deze in het Centraal Archeologisch Archief (CAA) van de RCE aanwezig zijn. Clustering van vindplaatsen kan wijzen op de aanwezigheid van bewonings-sporen uit het verleden;
- * beschrijven van de archeologische verwachtingen en opstellen van een gespecificeerd en onderbouwd verwachtingsmodel van de verwachte archeologische waarden:
 - o aan de hand van de door de RCE ontwikkelde Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden. Gebieden met een hoge of middelhoge archeologische verwachtingswaarde of trefkans komen in ieder geval voor een nader archeologisch

- onderzoek in aanmerking;
- o aan de hand van een meer gedetailleerde provinciale c.q. gemeentelijke verwachtingskaart;
- * rapportage met daarin advisering ten behoeve van het vervolgtraject gerelateerd aan de verschillende stadia van het planvormingsproces.

II. Inventariserend veldonderzoek (IVO)

Het doel van het inventariserend veldonderzoek is het zeer gericht aanvullen en toetsen van de uitkomsten van het bureauonderzoek. Stapsgewijs wordt bekeken óf er archeologische waarden aanwezig zijn en zo ja, wat dan de aard, karakter, omvang, datering, gaafheid, conservering en relatieve kwaliteit is. Ten behoeve van een IVO dient een Programma van Eisen (PvE) opgesteld te worden. In principe wordt het IVO uitgevoerd op basis van een Plan van Aanpak (PvA).

Het onderzoek kan bestaan uit de volgende methoden:

- * non-destructieve methoden: geofysische methoden ;
- * weinig destructieve methoden: oppervlaktekartering, booronderzoek, sondering (putjes van maximaal een vierkante meter);
- * destructieve methoden: proefsleuven.

Welke methoden (kunnen) worden ingezet hangt af van de locatie en vraagstelling. De onderbouwing voor de in te zetten methoden is in het bureauonderzoek gegeven. Een inventariserend veldonderzoek moet leiden tot een waardering en een archeologisch inhoudelijk selectieadvies.

Nadere toelichting onderzoeksmethoden: 1 en 2: Bij non-destructieve methoden moet men denken aan elektrische, magnetische en elektromagnetische methoden, eventueel in combinatie met remote sensing technieken.

Bij weinig destructieve methoden gaat het om oppervlaktekartering en booronderzoek. Dit houdt in dat het plangebied wordt gekarteerd door middel van het “belopen” van akkers en weilanden, waarbij gezocht wordt naar aanwijzingen voor de aanwezigheid van archeologische waarden. Daarnaast wordt door middel van boringen onderzocht hoe het staat met de bodemopbouw, en of er archeologische lagen of indicatoren te onderscheiden zijn. De aangetroffen vindplaatsen kunnen vervolgens nader bekeken worden met een meer diepgaand booronderzoek . Dit levert nadere informatie over de omvang en waardering op. Soms is het nodig om in dit stadium proefputjes te graven. Een proefsleuvenonderzoek wordt uitgevoerd indien uit de minder destructieve onderzoeksmethoden is gebleken dat er in een plangebied waardevolle archeologische vindplaatsen aanwezig zijn. Door middel van het graven van een aantal proefsleuven kunnen de exacte begrenzing, de datering en de graad van conservering van een vindplaats worden onderzocht. Uit het proefsleuvenonderzoek moet blijken of een vindplaats behoudenswaardig of zelfs beschermenswaardig is. Is dit het geval, dan zal bekeken moeten worden of de vindplaats ingepast kan worden in het plan. Het rijks- en ook het provinciaal archeologiebeleid gaat in eerste instantie uit van behoud van het bodemarchief in situ (ter plekke in de bodem).

Eventueel: III. Opgraven ofwel archeologisch vervolgonderzoek

Indien het niet mogelijk is een 'behoudenswaardige of beschermenswaardige' vindplaats in situ te bewaren, zal het hier aanwezige bodemarchief voor het nageslacht bewaard dienen te worden door middel van een vlakdekkend onderzoek. Alleen dan is deze stap (stap III) noodzakelijk.

Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE)